

मन्त्रजातृपा वा यन्त्रिः तथा, भाडी इडापिङ्गला-
 दुष्पुण्यात्मकप्रधाननाडीरूपा तथा । गान्धार्वादिनाडी-
 परत्वे सप्तत्वस्य, दण्डपरत्वे तस्याः षट्पिप्पलात्मकत्वात्
 द्विसे षट्संख्यकत्वाच्च षट्पित्येति भेदः । भा० व० उक्ताः ।
 प्रजा देवतार्थगमनुष्यरूपा, त्रयीभेदात् द्विजभेदाच्च वा-
 जपेयादिकर्म च तथा । प्रातर्मध्यसायाह्निकर्तव्यानि स्व-
 नानि, ज्योतिः विश्वप्राप्तैजसरूपम् तथा । एवम् कटु
 शुण्ठोपिप्पलीमरिचरूपतया, फलम् हरीतक्यामलकीवय-
 स्यारूपतया, दोषः वातपित्तकफरूपतया रागद्वेषमोहरूप-
 तया वा तथा । कृत्तिका तस्या राशिचक्रे तृतीयत्वात्, अभे-
 दोपचारात् तदधिप वज्रिरपि । तद्वष्टकतारापरत्वे तु
 षट्कस्य बोधिका इति भेदः । मध्या त्र्यम्बरपादत्वात् तथा
 गजद्विचिः यन्त्रिजलवायव्यज्जनारूपा तथा इत्यालङ्कारिकाः
 अन्यमते द्वित्येत्युक्तम् । कारणम् समवायसमवायि-
 निमित्तात्मकं त्वित्वात् तथा । फलावरुहेतुः देवशुक्ल-
 कारकात्मकः “देवं शुक्लकारं काले फलति पार्थिव ! ।
 त्वमेतन्मनुष्यस्य पिण्डितं फलवाहम्” इत्युक्ते
 स्त्रियाणां तथात्वात्तथा । “अधिष्ठानं” तथा कर्त्ता-
 करणञ्च पृथग्विधम् । विविधाश्च पृथक्चेष्टा देवश्चेवात्र
 पञ्चमम् “गीतोक्तत्वात् पञ्चत्वस्यापि । संस्कारः स्थितिस्था-
 पनवेगभावनात्मकस्त्वित्वात् तथा, गर्भाधानादिपरत्वे दय-
 त्वस्य चत्वारिंशत्त्वस्य वेति भेदः । संसर्गाभावः प्रागभाव-
 ध्वात्यन्ताभावात्मकत्वात्तथा । यत्नः प्रवृत्तिनिवृत्तिजीवन-
 योनिरूपत्वात्तथा । दुःखम् आध्यात्मिकाधिभौतिकाधिदै-
 विकात्मकत्वात्तथा । त्यागकर्त्तृकरणकर्त्तृज्ञानबुद्धितन्त्र-
 हाससादिकं गीतोक्तं प्रत्येकं सात्विकराजसतामसरूपतया
 त्वित्वात्तथा । अत्रस्या सांख्यामते आविर्भावतिरोभावाभि-
 व्यक्तिरूपा वेदान्तमते जागृत्स्वप्नसूषुप्तिरूपा, अविकारश्च
 गङ्गास्रोतोमण्डूकुसुत सिंहावलौकित्यात्मकः त्वित्वात् तथा
 असिद्धिः आश्रयासिद्धिव्याप्यतासिद्धिस्वरूपासिद्धि-
 रूपत्वात् तथा, विरुद्धहेतुदोषः साधारणासाधारणा-
 रुपसंहाररूपत्वात् तथा । न्यायमते “प्रकृतिः प्रत्य-
 यश्चैव निपातश्चेति स त्रिधा” इत्युक्तानां प्रकृत्यादीनां
 सार्थकशब्दानां त्वित्वात् तथा । वाचकशब्दः कूटयोगि-
 कयोगकूटरूपतया त्वित्वात्तथा वाचकशब्दशक्तिः
 नैमित्तिकीशधिक्पीरभाधिक्यात्मकतया त्वित्वात्तथा ।
 वनणा जहत्स्वार्थाजहत्स्वार्थाजहदजहत्स्वार्थात्मिका
 त्वित्वात्, आसङ्गारिकमते वज्रत्वस्येति भेदः । यामः

स्वरारोहावरोहकमात्मकः त्वित्वात्तथा “सप्त स्वरास्त्यो-
 याभा मूर्च्छनाश्चैकविंशतः । तासाञ्चैकोनपञ्चाशत्
 मात्रातिशोलयास्तयः । स्थानत्रयं यतीनाञ्च षड्स्थानि
 रसा नव । रागाः षट् त्रिंशत्तु मावास्त्यारिंशतताः (तान)
 कृतताः” भरतोक्तेः द्रुतमध्यविलम्बितकालरूपा मात्रा, त्रयः
 उत्तममध्याधममानात्मकः, आदिमध्यान्यरूपयतिस्थानं,
 च त्वित्वात् तथा । विप्लवफलम् भूमिहरण्यमित्वाभा-
 त्मकं त्वित्वात् तथा । काव्यं ध्वनिगुणीभूतव्यङ्ग्याव्यङ्ग्या-
 त्मकमुत्तममध्यमाधमात्मकं त्वित्वात् तथा । देहः कारण-
 स्थूलसूक्ष्मात्मकः त्वित्वात् तथा । मूर्च्छाभेदः देहेन्द्रियवि-
 षयात्मकस्तथा । सर्गः सात्विकराजसतामसात्मकस्तथा ।
 सुखसिद्धिः दुःखत्वयाभिघातात्मिका प्रमोदसुदितमो-
 दमानाभिधेया त्वित्वात् तथा । सिद्धाङ्गुयः विपर्यया-
 यन्त्रिदृष्टिरूपस्त्वित्वात् तथा । कर्मविपाकः जात्या-
 युर्भोगात्मकस्त्वित्वात् तथा । अतीन्द्रियगुणः गुरुत्वा-
 दभभावनात्मकः त्वित्वात् तथा । कर्मजगुणः वेग-
 श्चयोगविभागात्मकस्त्वित्वात्तथा । मिलभेदः शत्रु-
 भेदश्च सहजप्राप्ततत्त्वमात्मकस्त्वित्वात्तथा । संसृतिमार्गः
 देवायानपितृयान यमयानात्मकः त्वित्वात्तथा । वि-
 लम्पलम् तस्य प्रत्येकपत्ने त्वित्वात् तथा । वेदान्तिमते
 सत्ता पारमार्थिकीव्यवहारिकीप्रातिभासिकीरूपा त्वि-
 त्वात्तथा । स्रोतः ऊर्द्धाधनित्यैषूपं त्वित्वात्तथा ।
 ईशिततमकर्म निर्वर्त्यविकार्यप्राप्यात्मकं त्वित्वात्तथा ।
 आधारकारकम् औपस्ये विकारिव्यापकवैषयिकात्मकं त्वि-
 त्वात् तथा । अपादनकारकम् निर्हितविषयोपात्त-
 विषयापेक्षितक्रियात्मकं त्वित्वात्तथा । व्यापारः कायिक-
 वाचिकमानसात्मकस्तथा । ऋणं देवार्थपितृशब्दव्यिरूपं
 तथा । अलौकिकसद्बुद्धिः सामान्यलक्षणाज्ञानलक्ष-
 णायोगजातकस्त्वित्वात्तथा । काव्यगुणः माधुर्यार्जः प्रसा-
 दात्मकः त्वित्वात्तथा । श्लेषोदाख्यादीनामोजस्यकमोवात्
 त्वित्वम् सा० द० । नायिका स्त्रीकीयापरकीयासाधार-
 णात्मिका, सुग्धा मध्या प्रगल्भात्मिका वा तथा तासा-
 मेकैकस्या उभयधर्मत्वे नवत्वस्य अवस्थाभेदात् वज्रत्वस्येति
 भेदः । अनुमितिलङ्कं पूर्ववच्छेषवत्शामान्यतोदटात्मकं
 केवलान्वयिकैवलव्यतिरेकान्वयव्यतिरेकिरूपं वा त्वित्वात्तथा
 कलं वाक्सामान्योपचारकलात्मकं त्वित्वात्तथा ।

४ चतुष्कवोधकाः कवि० ज० उक्ताः । वेदः ऋग्यजुसा-
 माथर्व्यात्मकः, चतुर्ष्वेवब्रह्मणोसुखानि, पूर्वापरदर्शयो-